

18. *Remarks upon the Recent Proceedings and Charge of Robert Lord Bishop of Capetown and Metropolitan* (London, 1864). Een tweede brochure, niet genoemd in de brieven aan Kuenen, maar wel bekend aan hem, is *A Letter to the Laity of the Diocese of Natal* (London, 1864).

19. Het werk verscheen onder de officiële titel *The Holy Bible, According to the Authorised Version, With an Explanatory and Critical Commentary – by Bishops and Other Clergy of the Anglican Church*.

20. Browne, die bisschop van Ely werd, was een vriend van Colenso. Hij ontpopte zich echter als één der belangrijkste critici van Colenso. Zie voor hem Hinchliff, *Colenso*, 87, 109-14, 164.

21. *Historisch-kritisch onderzoek naar het ontstaan en de verzameling van de boeken des Ouden Verbonds* (Leiden, 1861).

22. Vgl. Guy, *Heretic*, 146-7.

23. De vertaling, gepubliceerd onder de titel *The Pentateuch and Book of Joshua Critically Examined by Professor A. Kuenen of Leyden* (London, 1865), komt ook ter sprake in volgende brieven. Onder

resign, & have to begin life anew - all will depend on the *tenor* of their judgement - & on the form it takes, even if (as all seem to expect) it should be *generally* in my favour.

Zolang zijn zaak bij the Judicial Committee of the Privy Council diende en Colenso niet naar Zuid-Afrika kon terugkeren, weerde hij zich op uiteenlopende wijze. Tegenstanders werden van repliek geënd. O.a. schreef Colenso een vlugschrift¹⁸ tegen bisschop Gray (2 sept. en 1 okt. 1864). En passant werd commentaar geleverd op het offensief van de tegenpartij: op advies van de 'Speaker' van de House of Commons was het initiatief genomen tot de voorbereiding van een doorlopende commentaar op Oude en Nieuwe Testament (*The Speaker's Commentary*),¹⁹ om tegenwicht tegen de vrijzinnige denkbeelden te bieden. Colenso had weinig vertrouwen in het project. De beste kandidaat voor de uitleg van de Pentateuch, prof. Harold Browne van Cambridge,²⁰ typeerde hij als 'being an *honest* man' en 'of course thoroughly imbued with the traditionary views, & as I believe, knowing at present very little indeed about the subject which he has undertaken' (2 sept. 1864). Het plan om het gehele werk met als doelstelling volledige informatie te verstrekken over alle moeilijke punten in de Bijbel in achttien maanden te voltooien en nog wel door mensen die twee à drie jaar geleden nog geen flauwe notie hadden van wat moderne bijbelwetenschap inhoudt achtte hij volstrekt belachelijk (1 okt. 1864).

Ook met voortgaande studie van het Oude Testament beoogde Colenso zijn positie te versterken. Achtereenvolgens werden de delen III en IV van zijn *Pentateuch and Joshua* voor publicatie (1863) gereed gemaakt. Naar zijn mening leverden zij een bijdrage aan de volledige overwinning op de traditionele Schriftbeschouwing die tot dan toe in Engeland heersend was (17 nov. 1863 en 9 febr. 1864). Een grote studie van Kuenen²¹ werd uit het Nederlands vertaald met de bedoeling dat kennisname daarvan zijn zaak zou steunen. Na de publicatie van *Pentateuch and Joshua* IV achtte Colenso het wat de uitgave van eigen werk betreft wijs om even pas op de plaats te maken en voorlopig af te zien van publicatie van deel V van *Pentateuch and Joshua* om al te grote weerstand te voorkomen.²² Hij wilde er echter niet volledig het zwijgen toe doen. Door het Engelse volk te confronteren met de aan zijn visie verwante opvattingen van Kuenen meende hij op indirecte wijze zijn positie te kunnen versterken (2 sept. 1864).²³ De vertaling was bedoeld als een afscheidsgeschenk voor het Engelse volk bij het vertrek naar Zuid-Afrika. Uiteindelijk gaf Colenso deel V van *Pentateuch and Joshua* de bestemming van